

Òscar JANÉ CHECA (ed.): *Actes del Congrés del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2010, 359 pàgines.

L'any 2009 s'esdevingué el 350è aniversari d'una de les fites més totèmiques de la nostra història. El debat sobre si el Tractat dels Pirineus de 1659 ha esdevingut un punt de partida o un punt i a part en les relacions amb la Catalunya Nord és el que planeja en aquest volum que recull les comunicacions del Col·loqui Internacional que, a cavall de Barcelona i Perpinyà, tingué lloc entre el 17 i el 20 de juny de 2009. En la seva organització hi van participar fins a set universitats, quatre catalanes (la de Barcelona, l'Autònoma de Barcelona, la Pompeu Fabra i la de Girona) i tres de l'Estat francès (la de Perpinyà, la de Tolosa i la de la Sorbonne), a més del Museu d'Història de Catalunya i la revista *Mirmanda*. Una plèiade d'acreditats acadèmics a banda i banda de les Corberes asseguraven la qualitat del contingut; no debades Enric Pujol ja destaca l'esforç de reunir una trentena «d'especialistes d'una determinada temàtica històrica de la categoria dels participants en aquesta trobada». Major esforç hem necessitat nosaltres per sintetitzar les comunicacions del volum, ja que en totes, quina més quina menys, s'hi troba alguna cosa interessant.

Elements indestriables d'aquest tractat de 1659 foren la guerra, la violència d'estat i la frontera. La primera ha estat omnipresent des que l'home és conscient. L'estat ha experimentat un creixement paral·lel a l'aparició i desenvolupament exponencial de la guerra d'estat, fins a legitimar a l'Europa dels estats moderns l'exercici d'una violència estatalitzada, amplificada i diversificada en els seus mecanismes i sistemàtiques. Aquesta mena de guerra genera «disciplina política i social» i ha estat capaç de cohesionar identitats col·lectives prèviament marginades mitjançant fronteres. Les delimitacions frontereres han estat el principi i el final d'unes reivindicacions polítiques, i, amb una major o menor fortuna, la seva imposició

física ha marcat una determinada mentalitat en les comunitats que separen. És en aquest sentit que el Tractat dels Pirineus adquireix una rellevància especial, no pas per la pau que va fermar (desfermada al cap de pocs anys i al llarg de tot el regnat de Carles II), sinó per l'establiment d'una separació violenta al sí d'una nació que va tenir la mala sort de situar-se enmig de les dues grans potències del moment. Les comunicacions del congrés han estat distribuïdes en quatre blocs: el primer en ressalta la memòria; el segon, la guerra i la pau; el tercer, la conflictivitat del procés; i el quart, la quotidianitat.

D'això últim que esmentàvem tracta bàsicament l'aportació del professor Lucien Bély. Des del prisma d'una visió integral en l'evolució dels estats-nació europeus, Bély inclou un antecedent (el Tractat de Westfàlia de 1648) i una conseqüència (el d'Utrecht de 1713), que marquen la trajectòria d'una definició territorial de base política. Per a Bély el Tractat dels Pirineus marca igualment un relleu d'hegemonies, l'austríaca i hispànica, encarnada en l'anomenada *monarquia universal*, que cedia el seu lloc a la francesa del Rei Sol. També un relleu de models polítics, ja que les noves potències emergents, França i la Gran Bretanya, ja no s'inspiraren en la unitat de l'antic Imperi romà i després del medieval romanogermànic, del qual eren continuadors els Habsburg. Així mateix, el Tractat de Karlowitz (1699) i la Pau de Nystad (1721) evidenciaren el declivi dels aliats tradicionals de França, l'imperi otomà, el suec i el polonès. Al bell mig, Utrecht marcà l'inici de l'emergència britànica, que d'ençà del tractat imposà el seu arbitratge sobre la resta d'estats-nació europeus.

En un col·loqui on es debat l'efecte que la frontera creada arran del Tractat dels Pirineus ha causat en la identitat catalana, no podia pas faltar Peter Sahllins. El professor de la Universitat de Califòrnia es fa ressò de la profunda complexitat d'una de les fronteres més estables de l'Europa occidental, que no solament delimità comunitats en l'espai, sinó també la construcció de l'estat-nació modern, en el temps.

Enric Pujol fa una aportació més sociològica que històrica, en considerar la pervivència en la memòria popular dels catalans contemporanis (de fet, del segle xx i XXI) d'una fita diplomàtica signada segles enrere, però d'una gran presència en l'imaginari col·lectiu actual. L'autor s'interroga sobre les causes que han permès aquesta pervivència «que sembla gairebé miraculosa» davant l'acció assimiladora exterior i els escassos mitjans de difusió dels mateixos valors que ha tingut el poble català. En una primera part, Pujol sintetitza l'evolució de la consciència de catalanitat segmentada per la frontera pirenaica, a partir del trencament que va significar el període franquista, i de la represa amb la transició. La segona part la dedica al tractament historiogràfic del tractat, també a partir de la vintena centúria, però en només pàgina i mitja el que es pot fer és citar autors en una repassada fugaç, establint en tot cas uns antecedents (Rovira i Virgili, Sanabra, però sobretot Pierre Vilar) i mostrant dues fases clarament marcades en el temps, amb una primera generació d'historiadors (Reglà, Sales, Elliott, Marcet) i una segona, més finisecular, on destaquen Eva Serra, Antoni Simon, Agustí Alcoberro, Xavier Torres, Jaume Dantí, Peter Sahllins, Lucien Bély i més recentment, Òscar Jané.

Pujol enceta un apartat centrat en la historiografia, que serà preferent en altres companys seus de congrés, sobretot francesos. Dins d'aquest corrent també incideix Daniel Nordman, centrat en l'obra de Pierre Vilar, de base geogràfica, que fa una dissertació sobre la geografia com a component de la historiografia a partir de Vilar. El terreny d'experimentació és la *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Més directe és Nicolas Berjoan, de la Universitat de Provença, qui destaca la producció historiogràfica contradictòria a banda i banda dels Pirineus, amb un esforç per validar la pertinença rossellonesa a França, per part dels historiadors gal·licistes (Marca, Carrère, Calmette). És un esforç contraposat, a partir dels anys trenta del segle xx, pel que anomena una contrahistòria (Mias, Vergès, Marcet), basada en la realitat mutiladora del tractat que no s'està de denunciar les manipulacions dels primers. «La contre-histoire catalaniste est fille du nationalisme catalan», però pel que sembla, la història francesa ho és d'un *rattachement* natural...

De memòria i fites simbòliques també tracta la comunicació del professor Gilbert Larguier. L'annexió dels Comtats, convertits en departament francès, ha deixat un escàs rastre llevat d'alguns articles científics i de premsa, i, és clar, de les commemoracions cronològiques. El treball de Larguier presenta tres blocs simptomàtics, un per cada segle, el XVIII (capitalitzar), el XIX (oblidar) i el XX (esquivar). Els esforços d'assimilació fructificaren amb l'esclat de la Revolució de 1789, que va significar una refundació de la nació francesa i de la seva unitat. L'article de l'arxiver Joseph Morer en ocasió del bicentenari del tractat, també posà de manifest que els tres grans artífex de la unitat gala han estat, a més de la Revolució, el cardenal Richelieu i Lluís XIV; el text de Morer és complementat pel de Jean-Hyacinthe Gazanyola i pel del medievalista Alexandre Germain. El tricentenari es va viure principalment a través dels rotatius amb un debat de caire marcadament nostàlgic i reconciliatiu, si de cas trencat per la voluntat del govern francès d'enterrar qualsevol probable reivindicació, per remota que resultés, com la feta encara per Franco durant la Segona Guerra Mundial.

En el terreny de les repercussions del tractat s'ha de situar el text del professor Miquel J. Deyà Bauzà, unes repercussions multiplexades fins al punt d'escapar-se'n aspectes importants. L'acte diplomàtic que posà fi a la guerra de Separació el 1659 no afectà solament el marc fronterer del front pirenaic, sinó també el marítim, com consta que passà amb Mallorca, ja que posà punt i final a unes relacions comercials i marítimes fins aquell moment basades en el corsarisme, l'intercanvi indirecte o el contraban. L'assaig de noves fórmules comercials més convencionals superà, sense gaires traumes, aquest impàs. D'altra banda, destaca la sintonia amb la monarquia hispànica materialitzada en un ajut militar de base corsària, que des de Palma van intentar rendibilitzar políticament.

La visió que aporta Fernando Chavarría Múgica s'ha de valorar en el pas d'una política fronterera basada en conflictes regits per sistemes consuetudinaris i jurídics, tocants a l'esfera particular de les monarquies regnícoles, a conflictes subordinats a l'àmbit públic i a la raó d'estat. Aquest pas el va donar el Rei Sol al llarg del seu dilatat regnat, centralitzant una acció política monopolitzada que abans competia principalment a les comunitats locals, relegades llavors a una posició cada cop més subordinada.

El bloc dedicat a la guerra i a la pau està focalitzat envers el procés del Tractat dels Pirineus. L'enceta el veterà Fernando Sánchez Marcos, qui basant-se en la correspondència entre Felip III (efectivament, no IV) i el duc de l'Infantado, el seu ambaixador a Roma, recomposa una parcel·la del trencaclosques que va conformar la complicada i laboriosa gestació de l'acord de pau, d'ençà de Westfàlia. El procés anava a batzegades, al ritme de les notícies que la dinàmica bèl·lica modificava constantment, i de la mà, en manta ocasions, de mitjancers itàlics, que van tenir el mèrit de saber mantenir oberts els canals de diàleg àdhuc en els moments més tensos.

Les aportacions de professors francesos en aquest bloc versen, o bé sobre la frontera creada, o bé sobre el tractat en si. Alain Hugon resalta les dinàmiques de construcció d'una frontera, amb rivals a banda i banda, sobre la base dels rols econòmics, religiosos, militars, diplomàtics i d'espionatge, i té l'encert de fer un esment als «estats residuals» (Bearn, Comenges, Foix, Navarra, Ribagorça) que foren absorbits amb anterioritat. La frontera pirenaica adquireix un sentit de *limes* militars a partir de la Pau de Vervins, sumida en una dinàmica d'assalts i invasions entre mitjan segle XVI i mitjan XVII. L'activitat d'espionatge dels virreis perdurà malgrat acords diplomàtics pel mig, i s'incrementà i professionalitzà al llarg de la primera meitat de la dissetena centúria.

Sobre les diferents consideracions que va tenir el tractat per a Felip III i per a Lluís XIV, respectivament, versa el treball de Bertrand Haan, qui fa un contrast entre la lletra impresa, la concòrdia aparent que segellava i la raó d'estat per la qual es movia la monarquia francesa, fins deixar el tractat en simple paper mullat. Lluís XIV rebaixà l'amistat que aquell pacte establia, fins a l'última expressió, esquivant la possibilitat d'una aliança sempre que

aquesta es va presentar, i Felip III, conscient de la seva feble posició, no volgué temptar la sort a través de noves guerres. La comunicació de Daniel Sére sintonitza perfectament amb la del professor Sánchez Marcos, aprofundint en el vessant diplomàtic que va conduir a la signatura del tractat. La durada del conflicte armat (un quart de segle) permet observar els factors que condicionaren la pau final, en una conjunció d'esdeveniments polítics i militars i de processos de negociació, des dels preliminars a la maduració final (a partir de la dècada de 1650), fins arribar a la mútua voluntat de restablir la pau. Un dels principals actors d'aquell episodi, a banda dels monarques i d'Haro i Mazzarino, fou Pèire de Marca, visitador general, virrei i un dels diplomàtics que traçà els límits de la nova frontera. Thierry Issartel exposa una precisa biografia del bearnès, estudis, personalitat intel·lectual, trajectòria diplomàtica, etc., posant un especial èmfasi en el seu coneixement històric i sociològic de Catalunya. D'acord amb Issartel en la conclusió que l'acció personal de Marca a Catalunya resta encara per completar; l'esboç que dibuixa en pot ser un bon full de ruta preliminar. La figura del polifacètic visitador torna a treure el cap de la mà de Sophie Gonzalez, de la Universitat de Perpinyà, aquesta vegada per incidir en el paper que jugà en la introducció de l'Administració francesa a Catalunya, assumint l'estratègia de la Corona d'immiscir-se en tots els àmbits civils del país, amb una clara voluntat preannexionista (que França també imprimí a Alsàcia, Lorena o l'Artois, així que les conquestes li ho van permetre). Marca fou investit com a visitador general amb uns poders i funcions de control polític i financer (i militar) que li aplanaren considerablement aquesta tasca integradora. La comunicació de Gonzalez es complementa amb la de Daniel Aznar, que exposa els raonaments que movien París en la designació de cada virrei: situació política i militar, jocs diplomàtics, prestigi i capacitat, oportunitat, etc., enmig d'un sempre complex entramat clientelar. El bull d'intrigues cortesanes a Barcelona fluctuava entre els *motistes* i els *antimotistes*, els dos partits on, en acarnissada oposició, tancaven files Margarit i Pèire de Marca, d'una banda, i Ardena, Fontanella, Martí Viladamor i altres personalitats, d'una altra. Els anys previs al tractat, la *Fronda* va esdevenir un factor determinant capaç d'entrecreuar noves motivacions en la designació del càrrec de virrei, un càrrec, doncs, plenament instrumentalitzat per tal de seguir el joc polític als catalans.

L'escenificació de la trobada al Bidasoa l'aporta Lynn Williams, que descriu el procés de ratificació del tractat que Antonio de Pimentel ajustà a París amb Mazzarino, les rivalitats cerimonials que s'hi veieren i l'esforç d'Haro per renegociar els punts necessaris del tractat que donarien satisfacció a Felip III.

Els turbulents anys centrals de la dissetena centúria catalana tenen més d'un color, i aquest volum esdevé un magnífic calidoscopi per copsar-los. Rescatar un episodi de l'oblit (o postergació) historiogràfic és quelcom que s'ha de plantejar tot bon historiador, i Àngel Casals advoca per la segona fase de la guerra de Separació, un cop caiguda Barcelona, entre 1652-59, un període que resituà, a l'hora que el front de guerra, la lleialtat d'una bona part dels catalans. Casals fa una anàlisi dels efectius militars destinats a la guerra de Catalunya durant aquest període, amb una manca de recursos que suscitava una pregona incapacitat de reacció davant de les campanyes franceses. En el segon lustre d'aquella dècada, les giragoneses de la diplomàcia semblen relegar la guerra de Catalunya a un segon terme, i es basculen majors recursos militars als fronts flamenc i portuguès (aquest últim nodrit directament dels del Principat). L'impacte d'aquella segona fase de la guerra al país dóna pas a abordar una de les qüestions més crucials d'aquella contesa: quin contingut de guerra civil va tenir aquell conflicte? Casals toca la qüestió per mitjà d'alguns casos d'exiliats dels dos bàndols, i conclou finalment que a partir de 1652 no hi va haver un traspàs de simpaties i que «de la mateixa manera que no va ser unànime la decisió de trencar amb Castella el 1640, tampoc no ho va ser la de tornar-ne el 1652». El pes dels exiliats sempre ha estat important, i Olivares se'n va valdre a l'inici de la guerra i Lluís XIV féu el mateix a partir de 1653. Aquests últims es podrien

considerar «agents d'una adaptació electiva» vitals per a la construcció d'una nova frontera en la mentalitat d'ambdues societats. Òscar Jané estructura les fases d'exili al Rosselló; exposa el cas de Ramon Trobat, tal vegada màxim paradigma d'aquest fenomen, amb una actuació discreta però efectiva que partí de les negociacions del tractat. Hom va tenir cura en la formació d'aquests agents d'adaptació consolidant lleialtats amb la distribució dadivosa dels patrimonis dels contraexiliats hispànics. En aquest «abans i després» del tractat, el comerç fou, ens explica Patrici Pojada, un dels sectors més sentits. La remoció fronterera alterà les relacions mercantils dels Comtats «que van perdre el sud i no van guanyar el nord». La guerra havia instal·lat una dinàmica comercial terrestre fluida que, amb la pau de 1659, va trencar-se i, al contrari que al sud dels Pirineus, on es conservaven lligues i patzeries, al nord es modificaren xarxes comercials que augmentaren el contraban i fomentaren un grapat de revoltes. Canvien també les dinàmiques de patronatge eclesiàstic, com molt bé s'hi fixa el professor Ignasi Fernández Terricabras. En un context tancat com era la diòcesi elnense, les famílies benestants que tradicionalment controlaven els mecanismes d'accés als «beneficis més prestigiosos i rendibles» es veieren, a partir de 1653, superades per un allau d'influents refugiats que trasbalsà aquesta dinàmica i que requerí una readaptació del sector oligàrquic al llarg de les dues generacions posteriors. Aquesta readaptació és il·lustrada amb el cas de la família Xaupí, que comprova que l'afrancesament esdevé clau d'accés al reduït món dels privilegiats, i com les famílies tradicionalment oligarques controlen cada cop menys els ressorts del patronat eclesiàstic. El tema de l'Església a la Catalunya Nord després del tractat també està abordat per Ramon Sala, que exposa una introspectiva en la qual es remarca el caràcter de progressiva descatalanització. El clergat conventual doblà el seu nombre amb efectius francesos i, desaparegut Vicenç de Margarit, la seu episcopal elnense passà a ser ocupada sempre per un francès; el francès acabà imposant-se com a llengua vehicular...

Dins d'aquest corrent a la recerca de nous fronts historiogràfics, se situa el treball del professor de la Universitat de Girona Xavier Torres, que aposta per una reflexió del patriotisme que conduí a l'esclat revolucionari de 1640 des del prisma religiós. La causa catalana estructurà una legitimació de l'autodefensa amb el suport de juntes de teòlegs i de diverses obres de divulgació que retreien la brutalitat d'uns militars que obeeïen un monarca que es deia catòlic. Autors com Gaspar Sala, Antoni Marquès, Josep de Jesús Maria o Francesc Martí Viladamor denunciaren el caràcter herètic de les tropes invasores i els actes sacrílegs que van perpetrar en terra catalana. L'apologètica religiosa estava nua de contingut nacionalista, i els conflictes que els catalans van tenir amb la monarquia hispànica «sempre es justificaren mitjançant la doctrina escolàstica de la guerra justa i una cultura política d'empelt contrareformista que no distingia per definició entre la nació i el temple».

La literatura inspirada en la dinàmica bèl·lica no deixa de constituir un referent de la cultura escrita d'aquest període. Ens ho demostra Eulàlia Miralles, que repassa algunes de les composicions poètiques escrites per autors de tots dos bàndols, sobre el tema de la guerra contra Castella, paral·leles a la publicística. Se'n rescaten de ben curioses, relatives als episodis més celebrats, com Montjuïc el 1641, la desfeta del marquès de Pobar, el 1642, o la presa de Roses, el 1645. Entren, així mateix, sonets anònims de pasquins maliciosos, com els que vers 1650 incitaven al magnicidi contra el virrei Mercoeur i el governador Margarit. El tall que va suposar 1652 també es va fer notar en l'obra del poeta Francesc Fontanella, un dels líders indiscutibles d'aquella revolució que divorcià els catalans del rei hispànic durant una dotzena d'anys. Al seu refugi perpinyanès estant, Fontanella ingressà als dominics i la seva obra d'ençà es mostra poc arrelada al nou entorn social i ben diferent a la dels anys revolucionaris barcelonins, quan apareixia vitalista, prolífica i íntimament lligada als fets històrics que vivia. Pep Valsalobre n'inquireix les causes, i analitza el context declinatori de la capital rossellonesa, víctima de la guerra, d'un dels pitjors setges i epidèmies del segle, envaïda d'exiliats profrancesos no gaire ben vistos.

Tanca aquest segon bloc de comunicacions la d'Agustí Alcoberro, en la qual reflexiona sobre els orígens de la geografia (humana) moderna, remuntant uns antecedents ja en el segle xv, que derivaren en un fenomen nacional, clarament ecllosionador, a cavall entre el xvi i el xvii. Ho demostren les obres d'història general editades en aquell període, en les quals Zurita, Calça, Manescal, Gil, Corbera o Martí Viladamor exposen les estructures geogràfiques del país; Francesc Comte i Andreu Bosch se centren en els Comtats. A tall d'exemple de tot allò exposat, la justificació geogràfica de Pèire de Marca cercà la legitimació de l'esquartejament perpetrat en el Tractat dels Pirineus de 1659. Amb posterioritat, autors com Narcís Feliu de la Peña o Josep Plantí, vindicaren en les seves respectives obres la catalanitat dels Comtats, que inclouen sense recança en els límits geogràfics tocants als catalans.

El tercer bloc l'enceta una comunicació de tall estrictament militar centrada en la situació de debilitat en la qual va restar la frontera amb França després del Tractat dels Pirineus. S'havia de crear (i pagar) una nova línia fortificada de places fortes i mantenir-hi un petit exèrcit de 4.000 homes encara no i uns centenars de cavalls, mal repartits i pitjor pagats. Les remeses del poder central no cobriren gaire més del 40% del cost de manteniment de la tropa, sense comptar la despesa en fortificacions i artilleria. La contribució del país en milícies locals i donatius voluntaris sostingué essencial, però no fou determinant. Quan el 1667 Lluís XIV tornava a declarar la guerra, els militars francesos saberen explotar la debilitat defensiva del seu oponent, situació que es repetiria en cada conflicte d'aquesta segona meitat de centúria. En aquesta mateixa direcció (però a l'altra banda dels Pirineus) es mou l'aportació d'Alan Ayats, que analitza els moviments resistencialistes a la incorporació dels Comtats a França a la llum de la Revolta dels Angelets i de les conspiracions de 1674 a Vilafranca de Conflent i a Perpinyà. Ayats matisa la tesi d'un estat de revolta ininterromput al Vallespir i el paper jugat per Josep de la Trinxera.

Antoni Simon i Tarrés descriu com va ser que els catalans apareguessin en els taulers de joc de la diplomàcia europea, i com el país va adquirir una dimensió supranacional en enfrontar-se a la totpoderosa monarquia dels Àustria hispànics. Dos moments estel·lars van situar Catalunya en el mapa, el 1640-41 quan el triomf de la revolució segadora va sotregar la política continental, i el 1646 amb les negociacions de Múnster. Simon desfila amb la seva habitual mestria els cabdells dels dos episodis, que exposa nítidament. Cal destacar que el 1640 l'opció militar per la qual es decantà Olivares davant de la revolta catalana fou presa a la fi de maig, quan s'adonà de la connivència de les elits polítiques en el primer motí del dia 22. Els fets que se succeïren fins a la victòria de Montjuïc són presentats des de les òptiques catalana, hispànica i francesa. A Múnster les potències sabien que el plat del banquet era Catalunya, espai estratègic clau, i ningú no hi va voler renunciar, mentre els catalans somicaven per la integritat del territori. No hi va ser possible l'acord.

El tema de la repressió hispànica contra Catalunya a partir de la caiguda de Barcelona de 1652 és important per conèixer els mecanismes assajats que desmenteixen la visió indulgent d'un retrobament amb perdó general. Catalunya no fou recuperada, fou conquerida, i l'exèrcit conqueridor exercí com a tal. Jaume Dantí es fa ressò de l'afebliment institucional i polític català durant la segona meitat de segle, que va permetre un manteniment sostingut d'espòli financer i d'abusos i excessos militars absolutament inacceptables abans de 1640. En aquestes condicions de total descontrol contrafacionari, revoltes com la dels Barretines s'han d'entendre com una conseqüència tan lògica com dramàtica. La monarquia hispànica encetà una estratègia d'anestèsia pactista i judicial per mitjà d'un col·lectiu de gran influència i arrelament dins de la societat catalana, com eren els jurisperts. Josep Capdeferro analitza el tractament que aquest col·lectiu va donar, per la producció editorial que va generar, sobre la mutilació i pèrdua dels Comtats. Mitjançant del cas de cinc autors jurídics hom comprova que a les seves obres de literatura jurídica decisionista van silenciar les seqüeles de l'episodi revolucionari i militar, i quan s'hi havien de referir,

passaven de puntetes en un to prou asèptic i marcadament propagandístic. Si aquest fou el rastre que els juristes van deixar de la nova situació després del tractat de 1659, Joan Peytaví es fixa en la seva comunicació, en la percepció popular que va generar l'episodi, a partir dels dietaris. La quotidianitat estava marcada, com no, pels excessos militars (robatoris de bestiar, saquejos, incendis indiscriminats), el «trauma de la soldadesca». Peytaví pren com a exemple el dietari del prevere mossèn Honorat Ciuró, capaç de copsar «la posició d'un català del Rosselló que veu canviar el seu món i que fa evolucionar el seu parer, el seu arrenjerament entre el 1640 i el 1660», però per il·lustrar l'impacte de la signatura del tractat de 1659, ha de recórrer a Francesc Joan Lleopart, Miquel Parets, Jeroni de Real, perquè comprova el silenci que sobre aquest fet s'imposa en els diversos dietaris rossellonesos (a més de Ciuró, Galderic Llenas i Francisco Trilles) i que obliga a interrogar-se sobre el sentiment que el causava.

Tanca el volum l'aportació recapitulatòria de la professora Eva Serra, una aportació en clau de lectura personal d'una historiografia recent en la qual destaquen sengles obres de Peter Sahlins i d'Oscar Jané. És entorn de la frontera i fa un decàleg de contrastos polítics, militars, socials, comercials, econòmics o jurídics entre les dues comunitats catalanes separades per la frontera imposada el 1659. Val a dir que, ja en el començament, Serra desmunta la percepció francesa d'una frontera natural situada en els Pirineus, quan «tot català culte reconeixia les Corberes com a línia de separació entre Catalunya i el Lluenguadoc». També que dedica un interessant apartat a posar en relleu el major interès de la monarquia hispànica a conservar les províncies flamenques que no pas els Comtats, un interès que es palesà un cop (1646) i un altre (1656) i un altre (1668, 1677), a través de la negativa taxativa a permutar ambdues províncies, com oferien els francesos. L'actuació de totes dues monarquies a banda i banda dels Pirineus permet a l'autora exposar els matisos més cruels de la mutilació territorial i alhora postular la paral·lela degradació política i identitària dels catalans: al sud, a càrrec de la monarquia hispànica i al nord, a càrrec de la francesa; al sud, amb la pèrdua del control polític i fiscal segellat finalment amb la derrota a la Guerra de Successió, i al nord, amb un projecte d'assimilació lent, de base homogeneïtzadora estatal.

Cal admetre, en definitiva, que aquest volum té una multidisciplinària diversitat de perspectives sobre el Tractat dels Pirineus de 1659. Un episodi que és analitzat des del prisma dels processos polítics, militars i diplomàtics que el van provocar, i alhora des de les conseqüències que se'n van derivar, unes conseqüències, aquest cop, no únicament polítiques i militars, sinó també civils i de base social, que van afectar profundament la comunitat catalana creant dues identitats col·lectives paral·leles sota les batutes dels respectius estats-nació preponderants. El joc en l'estructuració de mentalitats es va donar a banda i banda dels Pirineus, per bé que a dues velocitats: la francesa, de tall assimilatiu, i l'espanyola, de base repressora, més precipitada i matussera. L'anàlisi no oblida tampoc aspectes menors, però no per això menys incidents en l'evolució de la mentalitat nacional, com ara la cultura escrita (la geografia, la historiografia, la jurisprudència, la literatura) o la quotidianitat (la brutalitat de la dinàmica militar, la situació del clergat rossellonès, l'alteració dels mercats i dels sistemes d'intercanvi de productes), exposada aquesta última, a la llum dels dietaris particulars. El volum té el mèrit d'assajar veritables aportacions al gran mural de la historiografia catalana, potenciant aspectes abstractes, com ara la formació de mentalitats col·lectives, posant-ne d'altres en valor, com ara l'esperit patriòtic i identitàri, abordant obertament la condició de guerra civil del conflicte secessionista. Obre nous fronts per oxigenar el context d'estancament de les humanitats, percebut amb preocupació des de l'àmbit acadèmic, com poden ser: prestar una major atenció a la segona fase de la guerra de Separació (i al seu procés de repressió ocult però d'una presència sostinguda), al paper del món de la judicatura, a l'emergència de figures fins aquest moment secundàries (Marca, Pimentel, Trinxera) o al context diplomàtic europeu.

La relligadura del volum és impecable (tapes de cartró dur!) i al format no se li pot retreure més que una certa manca d'esforç a l'hora de fer-lo més competitiu en un mercat, com és el del llibre, en plena regressió. S'hagués agraït escapar dels formats estrictament academicistes, que aposten per la correcció, l'austeritat i la senzillesa (per no dir sobrietat), i dotar el llibre d'algunes imatges més, un tipus de lletra un xic més gran i a doble columna, per facilitar la lectura, una mida més moderada i una mica de disseny intern, que per escarransit encara que fos ja es faria notar. Hem de suposar que en els temps d'aguda crisi que ens toca viure no es poden demanar massa coses més que el simple fet d'aconseguir publicar en paper, i si l'edició resulta pulcra i correctíssima, donar gràcies a qui n'hagi tingut cura. En aquest sentit, la nostra enhorabona per al professor Òscar Jané.

MANEL GÜELL JUNKERT